

Nr 185.

Av herr **Velander** m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till rättegångsbalk.

Genom Kungl. Maj:ts proposition nr 5 har riksdagen förelagts förslag till ny rättegångsbalk. Att detta förslag med dess omfattande och djupgående förändringar i den nuvarande processordningen är ägnat att på vissa punkter föranleda tveksamhet får anses ligga i sakens natur. Här skall beröras en för rådhusrätterna och deras verksamhet synnerligen betydelsefull fråga, där meningarna under reformens förberedande kunna sägas hava gått åtskilligt i sär. Frågan gäller medverkan av nämnd i rådhusrätt.

Förslaget innebär i sagda hänseende att, då vid rådhusrätt handlägges mål om ansvar för brott, varå kan följa straffarbete i två år eller därutöver, skall vid huvudförhandling eller syn å stället nämnd hava säte i rätten. I nämnden skall sitta minst sju och högst nio nämndemän. Vid omröstning till dom gäller nämndens mening, om alla i nämnden äro ense om skälen och slutet; i annat fall gäller de lagfarna ledamöternas mening.

I processkommissionens år 1926 avgivna betänkande upptogos till övervägande de omständigheter, som, ur synpunkten av det värde lekmännens deltagande i rättsskipningen i och för sig kunde ha, talade för eller mot lekmäns användande som domare. En fördel därmed skulle vara, att folkets förtroende för rättsskipningen genom ett sådant deltagande underhölles och stärktes, att folket icke betraktade rättsskipningen såsom en främmande samhällsverksamhet utan kände sin samhörighet med den samt att kunskap om rätten och vördnad för dess upprätthållande och skipande spriddes och sloge rot bland folket. Med den fullständiga utredning, som förut-sattes bliva förebragt i en efter moderna principer anordnad process antoges däremot lekmännens person- och ortskännedom icke komma att spela någon större roll. Huvudsynpunkten vore emellertid enligt kommissionen, huruvida lekmannadeltagandet kunde antagas bereda ökade förutsättningar för en god prövning av målen. Vid fri bevisprövning vore prövningen av sakfrågan väsentligen beroende på vanligt gott omdöme, och där kunde lekmännen med den fond av människokännedom och livserfarenhet, de representerade, göra goda insatser. Av lika stort värde vore icke lekmännens medverkan vid prövningen av rättsfrågan, även om lekmännen jämväl i sådant sammanhang kunde fylla en viss uppgift. Såsom svagheter hos lekmannelementet framhöll kommissionen en benägenhet att tillgodose individualiseringssynpunkter i större utsträckning än lagen medgäve eller m. a. o. att vilja åsidosätta lagen för att nå ett resultat, som överensstämde med lek-

mannens uppfattning om billighet. Då i brottmål bevisfrågan i allmänhet vore den dominerande och de rättsliga spörsmål, som där mötte, ej sällan vore sådana, att de väl ägnade sig för lekmännens uppfattningsförmåga, ansåg kommissionen, att värdet av lekmannadeltagandet i rättsskipningen otvivelaktigt vore större i brottmål än i tvistemål.

Från sålunda antydda utgångspunkter förordade kommissionen, att nämnd skulle deltaga i rättsskipningen beträffande landsbygden i huvudsakligen samma utsträckning som nu, alltså i både brottmål och tvistemål, och beträffande städerna vid avgörandet av brottmål, dock att Kungl. Maj:t skulle äga förordna, att vissa mindre brottmål (polismål) skulle behandlas utan nämnd. Kommissionen förutsatte härvid -- förutom att staten skulle övertaga rättsskipningen i städerna -- att de mindre och vissa av de medelstora städerna skulle med avseende å rättsskipningen förenas med angränsande landsbygd ävensom att det lagfarna elementet i rådhusrätt liksom på landet alltid skulle utgöras av en enda domare.

Efter ett omfattande remissförfarande underställdes huvudgrunderna för den avsedda rättegångsreformen 1931 års riksdag. I propositionen därom förordade departementschefen medverkan av nämnd i rättsskipningen jämväl vid rådhusrätterna med bibehållande av dessas organisation i övrigt men att denna medverkan tills vidare endast borde omfatta en sådan mera enhetlig grupp av mål, som vore ägnad att i högre grad tilldraga sig allmänhetens intresse och där lekmännens medverkan jämväl ur rättsskipningens synpunkt vore särskilt önskvärd, nämligen de grövre brottmålen.

Det särskilda utskott, till vilket propositionen hänvisades, avstyrkte inrättande av nämnd vid rådhusrätterna.

Mot utskottets utlåtande på denna punkt avgåvo tio av utskottets ledamöter reservation.

Beträffande de av utskottet och reservanterna till stöd för resp. ståndpunktstaganden anförda skälen hänvisas till sid. 385 och 386 i den nu föreliggande propositionen.

Vid frågans behandling i riksdagen godkände första kammaren utskottets utlåtande, andra kammaren däremot biföll reservationen.

Processlagberedningen har vid sitt övervägande av hithörande spörsmål intagit samma ståndpunkt, som kommit till uttryck i propositionen till 1931 års riksdag, eller att i rådhusrätternas rättsskipning nämnd skall medverka i de grövre brottmålen och rådhusrätt i sådana mål alltså bestå av tre lagfarna domare och nämnd. Den närmare bestämningen av de mål, vari nämnd i enlighet härmed skall deltaga, har av beredningen ansetts böra ske på det sättet, att å brottet skall kunna följa straffarbete i två år eller därutöver. Till stöd för sitt ståndpunktstagande har beredningen huvudsakligen framhållit, att lekmäns medverkan i första instans vid handläggningen av grövre brottmål vore av betydelse med hänsyn såväl till lekmännens sär-

skilda erfarenhet i frågor, som vore av vikt för straffrättsskipningen, som ock till allmänhetens förtroende för denna rättsskipning.

I avgivet yttrande över beredningens förslag har föreningen Sveriges Stadsdomare framfört en från beredningens ståndpunkt avvikande mening. Förutsättningar för nämnds medverkan i rådhusrätternas rättsskipning föreläge nämligen enligt föreningens uppfattning icke. Någon av folkmeningen uppbyren tradition funnes icke i städerna, och någon önskan om införande av nämnd i rådhusrätt hade veterligen icke framkommit från städernas sida. Stora olägenheter och avsevärd tidspillan skulle säkerligen uppkomma, om förslaget genomfördes. Sålunda skulle medverkan av nämnd verka tyngande och fördröjande på rådhusrätternas arbete. Det vore ej heller tänkbart att i städerna uppbringa tillräckligt stort antal personer, som år efter år vore villiga att ställa sig till förfogande för att mot ingen eller ringa ersättning deltaga i förhandlingar, vilka en eller flera dagar i veckan komme att pågå i många timmar. Skulle åter antalet nämndemän i stad bestämmas till ett stort antal för att göra tjänstgöringen mindre betungande, bleve följdén, att intresset för och erfarenheten av domstolsarbetet ginge förlorade.

Departementschefen har emellertid i föreliggande proposition, såsom förut angivits, funnit sig kunna biträda processlagberedningens ståndpunkt. Till stöd härför har departementschefen hänvisat till främst den betydelse, nämndens medverkan enligt hans mening måste antagas äga vid straffrättsskipningen, en betydelse, som framträdde särskilt med den inriktning, som straffrätten under senare tid erhållit med avseende å påföljdernas och reaktionernas bestämmande, då en individualisering alltmera erbjöde sig.

För vår del måste vi ställa oss ytterst tveksamma till departementschefens förslag om utsträckning av lekmännens medverkan i rättsskipningen till att avse även rådhusrätterna. Att mot en sådan medverkan kunna riktas välgande erinringar framgår av det ovan åberopade yttrandet av föreningen Sveriges Stadsdomare. Det framgår också av det särskilda utskottets och riksdagens ställningstagande år 1931. Utvecklingen för stadsdomstolarnas vidkommande har hitintills icke heller gått i riktning mot ett utvidgande av lekmannaelementets inflytande utan snarare mot ett ersättande av de illitterata domstolsledamöterna med lagfarna sådana. Det föreliggande förslaget uppbäres icke av något allmänt krav eller av någon opinionsyttring från de rättssökandes sida. Det utgör måhända, såsom från något håll sagts, en konstruktion, som kommit till i syfte att ernå en viss likformighet mellan landsdomstolarna och stadsdomstolarna. Det är emellertid icke gärna möjligt att föreställa sig, att lekmännens deltagande i rättsskipningen vid rådhusrätt skall bliva en verklig motsvarighet till vår gamla häradsnämnd, som uppbäres av en uråldrig tradition och som på ett utomordentligt sätt representerar den miljö, inom vilken våra landsdomstolar arbeta. Den utgör och

känner sig själv såsom en del av domstolen. För ett uppbärande av eller ett inväxande i en dylik uppgift saknas inom våra städer varje som helst tradition, och det måste komma att ställa sig mycket svårt att särskilt i de större städerna åvägbringa ett verkligt intresse för uppgiften att tjänstgöra såsom nämndeman.

I närvarande läge finna vi oss dock böra, och detta närmast för vinnande av erfarenhet på området, i princip godtaga departementschefens föreliggande förslag om utsträckning av lekmännens medverkan i rättsskipningen till att avse även rådhusrätterna. Vi betyga samtidigt vår tillfredsställelse över departementschefens förslag om bibehållandet av kollegialiteten, såvitt avser det lagfarna elementet i dessa domstolar samt utformningen av reglerna rörande omröstning till dom vid rådhusrätt i mål, då nämnd deltar i rättsskipningen. Vårt ställningstagande i förstnämnda hänseende sker emellertid under förutsättning att det skall visa sig möjligt att ernå en annan avgränsning av området för nämndens deltagande i rättsskipningen vid rådhusrätterna än den i propositionen upptaga. Alla borde väl vara ense om att lekmännens deltagande i rättsskipningen vid rådhusrätterna icke får givas större utrymme än som kan motiveras av värdet av detta deltagande, och härutinnan synas meningarna alltmer hava stadgat sig om en begränsning av nämnds medverkan till att avse de grövre eller grövsta brottmålen. Gränsdragningen får icke heller ske så, att nämndens deltagande kan komma att verka tyngande och fördröjande på rådhusrätternas arbete. För närvarande kunna rådhusrätterna sammanträda praktiskt taget när som helst. Svårigheter härför måste vara att räkna med redan på grund av det besvär och den omgång sammankallandet av nio nämndemän till inställelse vid extra session å fängelse i mål angående häktad eller eljest kommer att medföra. Gränsdragningen måste också ske så, att nämndemansuppdraget icke framstår såsom alltför tyngande för nämndemännen själva. Därmed skulle svårigheterna ökas för en god rekrytering av nämnden och syftet med lekmännens inkoppling i rådhusrätterna måhända i väsentlig utsträckning förfelas.

Ur nu antydda synpunkter bör enligt vår uppfattning medverkan av nämnd vid rådhusrätt begränsas utöver vad i propositionen föreslagits. Skäl torde saknas att nu, innan någon som helst erfarenhet om nämnds deltagande i rättsskipningen i städerna vunnits, låta detta deltagande omfatta andra mål än sådana, som röra verkligt grova brott. Själva gränsdragningen är visserligen, såsom jämväl departementschefen påpekat, ingalunda lätt. Den skulle måhända kunna ske genom att för mål, däri nämnd skall medverka, stadga ett straffminium av exempelvis sex månaders straffarbete, såsom från något håll tidigare föreslagits. I diskussionen har ock den tanken kommit till uttryck, att nämndens medverkan borde begränsas till mål, där någon hålles häktad. Bättre synes oss emellertid vara, om

gränsen droges så, att medverkan av nämnd vid rådhusrätt skall äga rum i mål rörande ansvar för brott, varå kan följa straffarbete i över två år. Därmed skulle nämnden icke behöva offra tid och krafter för deltagande i huvudförhandling rörande de vanligaste egendomsbrotten, såsom stöld, bedrägeri och förskingring, beträffande vilka två sistnämnda brottskategorier ofta endast bötesstraff ådömes. Skulle erfarenheten giva vid handen, att en sådan gränsdragning som den här avsedda lämpligen bör jämkas eller ändras, synes en därav betingad lagändring utan olägenhet kunna när som helst genomföras.

I anslutning till vad sålunda anförts tillåta vi oss hemställa,

att riksdagen vid behandling av föreliggande proposition nr 5 måtte, med förklaring att propositionen icke kunnat oförändrad bifallas, besluta, att 1 kap. 11 § första stycket skall erhålla denna lydelse: »Rådhusrätt vare domför — — samband med förberedelsen. Rör mål ansvar för brott, varå kan följa straffarbete i över två år, skall vid huvudförhandling eller syn å stället nämnd hava säte i rätten; finnes, sedan nämnd deltagit, målet ej vara av beskaffenhet, som nu nämnts, vare rätten dock domför med nämnd.»

Stockholm den 3 februari 1942.

Gustaf Velander.

Nils Holmström.

Eilif Sylwan.

Gustaf Tamm.

Gust. Björkman.
